

ними землі за часів польської влади в 1920–1938 рр. Латинники — це штучна, не вживана серед народу назва на означення римо-католиків, розмовною мовою яких є українська і вони взагалі побутом майже не відрізняються від українців. Латинниками були майже винятково селяни. Мова і побут пов'язують їх з українцями, віровизнання — з поляками. Їхня національна свідомість довгі часи була нескристалізована. Еволюція відбувалася в напрямі повільного переходу латинників до чітко виявлених етнічних груп — поляків або, рідше, українців. Ця карта, по суті, — це до сьогодні неперевершений зразок українського регіонального етнокультурно-картографічного твору.

Серед картографічних творів геокультурної тематики останніх років треба назвати «Карту етнічного складу населення України» мірилом 1:1 500 000, видану 2003 р. На ній методом значків

показана національна структура населення всіх 453 міст України (у розрізі 25 етносів). Фоном (картограмою) відображена питома вага етнічних меншин у населенні низових адміністративних районів. Максимальні значення цього показника — 95% і більше, мінімальні — 5% і менше [4]. Цікаво, що розмір міст показано за кількістю населення без урахування українців.

Висновки. Таким чином, картографічний аналіз займає важливе місце в етнокультурно-географічних дослідженнях. Про це свідчить досвід його застосування у світі та в Україні. Використання цього методу у культурно-географічних (геокультурних), зокрема і в етногеокультурних, дослідженнях є перспективним і вимагає подальших теоретичних і практичних розробок.

Рецензент - доктор географічних наук, професор О.І. Шаблій

Література:

1. Брук С.И., Козлов В.И. Этническая картография // Проблемы этнической географии и картографии. — М.: Наука, 1978. — С. 14–20.
2. Величко Г. Народнописна карта українсько-руського народу. М 1:1 680 000. — Львів: Просвіта, 1896.
3. Кубійович В. Етнічні групи південнозахідної України (Галичини) на 1.1.1939. Національна статистика і етнографічна карта. - Вісбаден: Otto Harrassowitz, 1983. - 32+175с.+к.
4. Молочко В.В. Карта етнічного складу населення України. М 1:1 500 000. — К.: Картографія, 2003.
5. Ровенчак І.І. Картографічний метод в геокультурних дослідженнях // Картографія та вища школа. 36. наук. праць. — К., 2005. — Вип. 10. — С. 148–152.
6. Ровенчак І., Симутина А. Перші етнічні карти українських земель XIX століття // Пам'ятки України. — К., 1992. — Ч. 1. — С. 22–26.
7. Wąsowicz J. Stosunki językowe na Śląsku w świetle nauki niemieckiej // Oblicze ziem odzyskanych. Dolny Śląsk. — Wrocław-Warszawa, 1948. — Т. 2. — С. 381–392.

УДК 911 : 371.3

В.М. Салімон

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ЗАСТОСУВАННЯ ФРЕЙМІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ГЕОГРАФІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ СУГЕСТОПЕДИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

У статті розкрито особливості застосування фреймів при викладанні географії з використанням сугестопедичної технології навчання. Проведено аналіз наукових досліджень щодо використання фреймів у навчанні, у тому числі і на уроках географії. Запропоновано методичну розробку сугестопедичного уроку з використанням фреймів за темою «Атмосфера» у загальногеографічному курсі географії.

Ключові слова: фрейми, сугестопедична технологія навчання, нетрадиційні методи навчання.

V. Salimon

FRAME ORGANIZATION OF KNOWLEDGE IN TEACHING GEOGRAPHY USING SUGGESTOPEDIC TECHNOLOGIES OF EDUCATION

The article reveals the features of the application frames in teaching geography using suggestopedic educating technologies. Research analysis in suggestopedic educating technologies has been carried out, in particular, at geography lessons. A methodical instruction as to a suggestopedic lesson using frames on the theme «Atmosphere» has been worked out in the course of general geography.

Key words: frames, suggestopedic educating technologies, non-traditional methods of teaching.

В.Н. Салімон

ПРИМЕНЕНИЕ ФРЕЙМОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ГЕОГРАФИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СУГЕСТОПЕДИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ.

В статье раскрыты особенности применения фреймов в преподавании географии с использованием сугестопедической технологии обучения. Проведен анализ научных исследований использования фреймов в обучении, в том числе и на уроках географии. Предложена методическая разработка сугестопедического урока с использованием фреймов по теме «Атмосфера» в общегеографическом курсе географии.

Ключевые слова: фреймы, сугестопедическая технология обучения, нетрадиционные методы обучения.

Вступ. Кількість інформації, що надходить до пам'яті учнів, є надмірною, і треба «стискати» інформацію навчального матеріалу у декілька разів з метою інтерпретації її учнями. Оскільки сугестопедичні уроки спрямовані на використання «надможливостей» учнів і проводяться в умовах не обтяження і непримусової обстановки, є можливість використовувати нетрадиційні активні методи і форми навчання. Це дасть змогу впорядковувати отриману інформацію, а в подальшому використовувати отримані знання більш плідно. Інформація, яка надходить з різних джерел, залишається у пам'яті учнів у вигляді різних уявлень, типів, образів, сценаріїв. Те, наскільки розвинений внутрішній світ учнів, визначає, як вони уявляють ту чи іншу інформацію. Тому при викладанні географії, особливо в умовах сугестопедичного уроку, можна давати інформацію у вигляді фреймів [2].

Фрейми (від англ. *frame* – кадр, рамка, каркас, модель) – це фрагменти знань про світ, кожний з яких має зв'язок з конкретним об'єктом навколо будь-якого поняття або ситуації зі змістом та алгоритмом використання дій до нього [5]. Це нібито «підпорки» або «аналітичні ліси», за допомогою яких ми осягаємо свій особистий досвід. Фрейм служить для організації пам'яті людини. Якщо в учнів у пам'яті правильно організована інформація, то вони з легкістю можуть її використати.

Вихідні передумови. Аналіз наукових досліджень вказує на те, що найчастіше теорія фреймів використовується у галузі штучного інтелекту. Фрейм – термін широко розповсюджений в соціології, психології, лінгвістиці. Такі вчені в галузі штучного інтелекту, як М. Мінський, Р. Шейн, Р. Абельсон, психологи А. Стендворд, С. Гаррод та інші, використовували ці поняття у своїй практиці [1]. За уявленням М. Мінського, у достроковій пам'яті людини зберігається великий набір систем фреймів. Використовуються вони під час розпізнання людиною будь-яких образів, тому що в пам'яті активуються такі системи, які дають змогу це зробити, тобто розпізнати і осмислити [6]. Відомий досвід, отриманий С.С. Пальчевським у ході його співробітництва з учителем Т. Сокол, яка на конкретних прикладах довела ефективність використання фреймової основи при викладанні географії, зокрема при вивченні теми «Африка» у шкільному курсі географії материків і океанів [9]. Проте методику організації знань за допомогою фреймів із сугестопедичним впливом не вивчено остаточно, особливо при використанні на уроках географії.

Метою даної статті є висвітлення проблеми фреймової організації знань на уроках із сугестопедичною моделлю навчання географії, доведення доцільності використання фреймів у шкільній програмі на прикладі вивчення теми «Атмосфера» із загальногеографічного курсу географії.

У ході дослідження вирішувалися такі завдання: аналіз літератури і виявлення істотних ознак фреймової організації знань, виявлення впливу на психіку учнів та навчальний результат вивчення географії.

Виклад основного матеріалу. Виходячи із досліджень психологів, відомо, що різні типи знань зберігаються у пам'яті у вигляді одиниць уявлень про стереотипні ситуації, які входять до системи загальних знань про світ. Виявлено, що найбільшою інформативністю, ємністю, універсальністю та інтегративністю володіє фреймовий спосіб структуривання і подання змісту будь-якої інформації [3].

Складання системи даних за допомогою фреймів є одним із інноваційних підходів у розробці навчально-методичних матеріалів. У дослідженнях особливостей фреймового подання знань слід спиратися на психологічні основи діяльності думок. Процес навчання можна уявити як сприйняття та обробку нової інформації, шлях їх співвідношення з поняттям і способами, які вже відомі учням, через використання інтелектуальних дій [1]. Фреймова модель представлення знань спирається на теорію фреймів М. Мінського і являє собою психологічну (когнітивну) модель пам'яті людини. В її основі лежить положення про сприйняття дійсності через співвідношення фреймів, які є у пам'яті, кожний з яких має зв'язок з конкретним об'єктом пам'яті, отриманої зі світу дійсності [6].

У своїй теорії М. Мінський не проводить межі між теорією людського мислення та штучним інтелектом. Він вважає, що процес мислення людини заснований на наявності у пам'яті матеріалізованого великого набору різноманітних фреймів, за допомогою яких створюються зорові образи, розуміються слова, міркування, дії, розповіді. Процес розуміння при цьому супроводжується вибором з пам'яті відповідного фрейму і пристосуванням його до поточної ситуації. Якщо це не вдається, то з пам'яті вибирається наступний фрейм, більш підходящий, а якщо і такого не знаходиться, тоді підбирається такий фрейм, за яким можна виконати дії за аналогією [6].

Структура фрейму включає: поняття (назва фрейму), характеристику (назва основних розділів теми), значення характеристики (опис, основні терміни, алгоритми дій за даною темою). Тобто модель фрейму – це щось на зразок моделі з категоріями і підкатегоріями [10]. Фрейм – це абстрактний образ представлення деякого стереотипного сприйняття. Наприклад, згадування слова «атмосфера» веде до складання ланцюжка: атмосфера – повітряна оболонка – тиск – барометр – погодні умови – сніг, дощ, спека і т. д. З такої моделі не можна нічого забрати, а можна тільки доповнити або заповнити відсутні характеристики. Наприклад, потужність повітряної оболонки, склад; тиск високий або низький, причини які спричиняють зміну тиску; погодні умови змінюються в результаті чого і т. д. [2].

Модель фрейму є достатньо універсальною, оскільки дозволяє відобразити все різноманіття знань через фрейми-структури: для позначення об'єктів та понять (дощ, сніг, тиск); ролей (вимірювання тиску); сценаріїв (порівняння тисків, вимірювання на різних висотах, з урахуванням температури); ситуацій (вимірювання тиску при різних погодних умовах) [10]. За М. Мінським, людина сприймає інформацію

по-різному, а значить, і відтворює отримані знання по-різному. У зв'язку з цим існує певна класифікація фреймів: фрейми візуального сприйняття (зорові образи); семантичні фрейми (певні терміни, пояснюючі слова, схеми); фрейми-сценарії (міркування, дії); фрейми-розповіді (тези за темою) [6].

Візуальний фрейм, фрейм який відповідає за загальне сприйняття теми, - це своєрідні «презентації» інформації за темою, у даному випадку «Атмосфера». Тобто вся інформація дається у малюнках, фотографіях, опорних конспектах. Такий фрейм особливо важливий на початку вивчення теми, яка охоплює всі підтеми. Уся інформація нібито ілюструється, створюється потрібне нам відношення до теми на підсвідомому рівні, викликає цікавість і в умовах сугестопедичного уроку дає можливість легко сприймати інформацію.

Семантичні фрейми - це фрейми, які дають короткі попередні пояснення до об'єктів, які будуть вивчатися на даному і наступних уроках. Це СЛС (структурно-логічні схеми), ОС (опорні схеми), ОК (опорні конспекти) [4]. Тобто учні одразу бачать спрощений варіант того, що написано у декількох параграфах підручника. Це дозволяє зрозуміти основні моменти теми, відкинути зайву інформацію. Учні при цьому бачать, що відомо з даної теми, а що - ні.

Фрейми-сценарії дають змогу поставити запитання, тобто залишити «віконця» для пошуку відповіді, пошуку причинно-наслідкових дій, кінцевого результату. В умовах «необтяжливого» уроку є можливість спілкування у виділених групах або парах для пошуку відповіді на поставлені проблеми.

Фрейми-розповіді дають можливість висвітлити питання теми через розповідь, повідомлення, цікаві факти, але у формі стислого пояснення. Це нібито план повідомлення, за яким кожний учень зможе продовжити розповідь.

Виходячи з даної класифікації, можна казати, що фрейм - це незавершений опис ситуації, яка розглядається на будь-якому уроці, це гіпотетичний погляд на світ, який кожного разу треба перевіряти з моменту надходження нової інформації. Кожного разу дається можливість поповнювати вже існуючий фрейм. Фрейм у навчанні стає орієнтиром у потоці інформації. Поглянувши на будь-який фрейм, можна згадати всю основну інформацію, отриману на уроці.

Пропонуємо методичну розробку сугестопедичного уроку з використанням фреймів за темою «Атмосфера» загальногеографічного курсу географії.

Спочатку необхідна підготовка умов до сугестопедичного впливу. Для цього важливим є таке: використовуємо увесь кабінет, оформлюємо його у вигляді обсерваторії для вивчення атмосфери. Кожна стіна має свій колір, який відповідає заданим темам майбутніх уроків по темі «Атмосфера», більш того, використовуємо відтінок кольору до кожної з підтем. Це мають бути основні кольори - у центрі червоний, по боках - жовтий, синій, зелений. По центру розташовуємо фрейми-образи, які охоплюють загальну тему. Завжди є пусті місця для доповнення на кож-

ному наступному уроці, тобто кожний учень бере безпосередню участь у складанні фрейму (малюнки, схеми, фотографії, ілюстрації).

Інші стіни кабінету - теми за кольорами: синій - тиск і все, що з ним пов'язано за темою. Але тут даються фрейми семантичні, де схемами показуємо, як діє тиск, як він виникає, як змінюється і як наш організм може залежати від тиску. Жовтий колір - погода, вітер. Тут краще використовувати фрейми-сценарії, де за певних умов відбуваються погодні зміни у природі. Це можуть бути схематичні умови, де також будуть пусті місця; пропонуємо учням продумати всі дії, які будуть відбуватися у даних ситуаціях. Зелений колір стіни буде відповідати за охорону атмосферного повітря. Для даної теми підійдуть фрейми-розповіді, де інформація надається у стислих повідомленнях про наслідки забруднення і необхідність охорони атмосферного повітря. Доречно ілюструвати цей фрейм як творче попереднє завдання учням.

Музичне оформлення є обов'язковим для кожного уроку за даною темою. Це музичні композиції «Звуки природи», слухаючи які можна почути атмосферні явища: грім, дощ, град, скрип снігу, вітер, заметіль та ін. Все це дасть можливість краще сприймати навчальний матеріал [7].

Сугестопедичний вплив на уроках із використанням фреймів - значний. В умовах розкритості навчання ведеться, спираючись на минуле, дане та майбутнє, з урахуванням закономірностей нашої пам'яті: оперативної, короткочасної та довгострокової [8]. Учні, переходячи від одного фрейму до іншого, порівнюють, аналізують всі важливі моменти за принципом: знаю, чув, не знаю. Це дає можливість формувати цілісну систему, що надалі відновлюється при необхідності. Завершуючи такі уроки, ми пропонуємо доповнювати фрейми, а також складати фрейми до наступних уроків як випереджальне завдання, презентувати фрейми на наступних уроках, тобто «навчаючись - навчаюсь».

Висновки. Таким чином, складання фреймів та використання їх на уроках із сугестопедичним впливом дає можливість дуже ефективно стискати інформацію за рахунок подачі її великими блоками в результаті змістового узагальнення. Фрейм виступає як рамочна, каркасна, матрична структура основної ідеї навчального матеріалу, яка накладається на більшість тем і розділів у вигляді схем, малюнків, презентацій, та має стереотипний характер. Фрейми легко стикаються з проблемним навчанням, із творчим підходом до навчання, що дає учням змогу самостійно працювати за ними. Є певні складнощі, оскільки складання фреймів потребує високого рівня розуміння основного змісту теми. До недоліків фреймового підходу представлення знань можна віднести неможливість закінчити фрейм взагалі, бо кожного разу будуть виникати питання і при їх вирішенні треба кожного разу поповнювати його. Тобто це - нескінчений процес. Але така модель проведення уроку значно підвищує мотивацію навчання, ефективність, продуктивність навчаль-

ної діяльності, забезпечує роботу всього класу, дозволяє учням розвивати пізнавальну активність, самостійне мислення та творчі здібності, тому може бути використана у навчальній діяльності, особливо на уроках географії.

Завдання подальших досліджень полягає у розробці фреймів для навчального процесу у загальногеографічному курсі географії.

Рецензент – кандидат географічних наук, професор О. О. Жемеров

Література:

1. Блейк С., Пейн С., Чошанов М.А. Использование достижений нейропсихологии в педагогике США // Педагогика. - 2004. - № 5. - С. 87-94.
2. Гальперин П.Я. Основные результаты исследования по проблеме «Формирование умственных действий и понятий». - М., 1965. - 187 с.
3. Гурина Р.В., Соколова Е.Е. Фреймовое представление знаний. - М., 2007. - 237 с.
4. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. - М.: Педагогика, 1972. - 208 с.
5. Гурина Р.В. Фреймовые схемы-опоры как средство интенсификации учебного процесса // Школьные технологии. - 2004. - № 1. - С. 184-195.
6. Краткий словарь когнитивных терминов / Сост. Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. - М., 1996. - 157 с.
7. Минский М. Фреймы для представления знаний. - М., 1979. - 163 с.
8. Скрипник Т.М. Суггестопедическая технология: использование музыкальных произведений на уроках литературы. - М.: Педагогика, 1985. - 16 с.
9. Пальчевський С.С. Суггестопедagogіка: новітні освітні технології. - К.: Кондор, 2005. - 352 с.
10. Пальчевський С.С. Суггестопедична технологія на уроках географії // Географія та основи економіки в школі. - 2006. - № 4. - С. 43-47.
11. Филлмор Ч. Дж. Фреймы и семантика понимания // Новое в зарубежной лингвистике. - М.: Прогресс. 1988. - Вып.23. - 59 с.

УДК 911.3

Н.А. Серокурова

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

У статті висвітлюються проблеми досягнення умов збалансованого (сталого) розвитку України, для якої виникає питання, яким чином побудувати стратегію свого розвитку. Всебічне комплексне та узгоджене вирішення проблем соціально-економічного розвитку та охорони, збереження і збагачення навколишнього середовища є основним у сучасному навчально-виховному процесі.

Ключові слова: сталий розвиток, соціально-економічний сталий розвиток, освіта для сталого розвитку, модифікація змісту навчального предмета.

N. Serokurova

PROBLEM STUDY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AT GEOGRAPHY LESSONS

The article raises problems of balanced (sustainable) development of Ukraine when a question arises how to build strategy of its development. Comprehensive complex and concerted solution to the problems of social - economic development and protection, preservation and enriching of environment is the key problem in modern educational process.

Key words: sustainable development, social-economic sustainable development, education in sustainable development, modification of maintenance of educational object.

Н.А. Серокурова

ИЗУЧЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

В статье освещаются проблемы достижения условий сбалансированного (устойчивого) развития Украины, для которой возникает вопрос, каким образом построить стратегию своего развития. Всестороннее комплексное и согласованное решение проблем социально-экономического развития и охраны, сбережения и обогащения окружающей среды является основным в современном учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: устойчивое развитие, социально-экономическое устойчивое развитие, образование для устойчивого развития, модификация содержания учебного предмета.

Вступ, вихідні передумови. Екологічні проблеми все більшою мірою стають одним із головних чинників гальмування економічного розвитку нашої держави [2]. Сьогодні завдяки освіті сталий розвиток перетворюється з філософської ідеї на

інструмент повсякденного життя, пов'язується з відповідальністю кожного громадянина перед собою і суспільством за наслідки своєї діяльності [4].

В останні роки вітчизняними та зарубіжними вченими в цьому напрямі проведений ряд